

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԸ ԵՒ ԲՆԸ

ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ԺԱՊՈՒԹԻԻ 7.

1853

ԱՊՐԻԼԻ 1.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Մարտի 1-ին զատարանի Առաջին դասարանին տարբեր է :

ԻՄԱ ամէն կարգացող և լսող այս
ըսածներուս իրաւունք կուտան, բայց
դարձեալ կը տեսնես որ ամէնքը մէկ
բերան բայց սանկ, բայց նանկ ըսելով՝ կը
սկսին ջանալ որ զիրենք այս մարդկանց
կարգէն դուրս սեպեն : Սէկ բայց մըն է
ամենուն բերնէն կը լսուի, և այն բայցը
ամէն խօսք, ամէն ջանք պարապ կը
հանէ . և ամէն խռովութիւնները ու
շփոթութիւնները իրենց առջի վիճակին
մէջ կը մնան : Այս ամէնքն ալ կ'ենթա-
դրեն թէ իրենք հասկըցեր են զայս

Համարտութիւնը, և կը մնայ ուրիշնե-
րուն ալ հասկըցնել, և այսպէս ոչ ոք
կը հասկընայ . որով անհնարին կ'ըլլայ
այս սխալմունքներուն դարմանը :

Եթէ այսպէս է, ես գոհ կ'ըլլայի ե-
թէ գոնէ ճանչնայինք ամենքնիս ալ այս
տկարութիւնն բռնուած ըլլալնիս : Բայց
ես մէկ ուրիշ հնարք մը ըսեմ քիչ մը ա-
ւելի տեղովը հասկըցնելու համար, թէ
ոչ ամէն մարդու՝ գոնէ շատերու, այս
բնական մարդկային մտաց սովորութիւնը,
որ ուրիշի ծուռ դատաստան ընող ըլլալը
կը ճանչնայ, ու ինքը միշտ ուրիշի վրայ
ծուռ դատաստան կ'ընէ, ամէն մտածու-

Թիւն , խօսք և գործք գէշի մեկնելով . իսկ իր անձին գործքերը անոր ներհակ ամէն անգամ ստուծութեամբ աղէկի տեղ դնելով : Ուստի ես որ հիմա կը գրեմ , դու որ հիմա կը կարդաս , մենք երկուք նիս եթէ կ'ուզենք մեր մտաց դատաստաններուն ծուծի՛ն հասկընալ , երբ ես քու վրայ կը մտածեմ ինչ և իցէ կողմանէ , թէ բարուցդ , թէ սովորութեանդ , թէ խօսքերուդ , թէ գործոցդ և թէ դատմանդ վրայ , փոխանակ միտքս դնելու թէ ես քու վրայ կը մտածեմ , պէտք է սեպեմ թէ ես երկու մարդու կարողութիւններ ունիմ , երկու մարդու միտք , դատմունք , կամք , յօժարութիւններ , բարքեր , սովորութիւններ , և այլն . մէկ խօսքով՝ ես երկու մարդ եմ . առաջին՝ եմ այն մարդը ինչ որ դուն ես , և գործեր եմ , խօսեր եմ , մտածեր եմ այն ամէն բաները ինչ որ դուն ըրեր ես . և երկրորդ մարդն եմ բուն ես . այսպէս ըլլալով , որովհետեւ բնականաբար ես զիս չեմ ատեր , և իմ ամէն մտածութիւնս և գործս աղէկի կը մեկնեմ . ուստի այսպէս զիս ինձմէ և քեզմէ շինած մարդ մը ենթադրելէն ետեւ , երբ կ'ուզեմ քու մէկ բանիդ վրայ դատաստան ընել , կը սկսիմ մտածել թէ իմ ընելու դատաստանս իմ առաջին անձիս վրայ է : Համարինք թէ քու վրայ կեղծաւորութե՛ն գործ մը տեսայ , կը սկսիմ դատաստան ընել իմ առջի անձիս վրայ , քու բնութիւնդ , քու խելքդ իմ սեպելով : Առաջ ալ որ իմ վրաս կ'ուզես դատաստան ընել , դու ալ իմ անձս քու վրայ առաջին անձս սեպէ . ու այնպէս սկսինք իրարու վրայ դատաստան ընել դատաստաններնուս քննութիւնը մեր անձանց վրայ ընելով . և կը տեսնենք թէ այն բաներն որ առաջ իրարու վրայ պակսութիւն կը կարծէինք , կը սկսինք արդարացնել ըսելով . « Վառձի անձս այս բնութիւնն ունի , անոր համար կը հարկաւորի այսպէս ընելու » . և շատ բաներն ալ որ առաջ պարսաւելի կը կարծէինք , կը սկսինք գովել . ուրիշ ըրածները՝ որ մեզի չարութեամբ եղած կ'երևնային , աշխտութեամբ ըրած կը

գտնենք , ու շատ անգամ ալ կ'արդարացնենք ըսելով՝ թէ առջի անձերնուս սովորութիւնները , պարագայները , առիթները կը հարկաւորեն զիրենք այնպէս ընելու : Ահա այսպիսի դատաստան ընելով՝ կը սկսիմ ես քեզի հետ սիրով վարուելու , դու ալ ինձի հետ նոյնպէս . և ոչ երբէք մէկէն իրարու ըրածին վրայ դատաստան կ'ընենք , այլ իրարու դէմ եղած բան մը տեսածնուս պէս , կը սկսինք հարցնել քննել , միշտ աղէկի մեկնելով , և միշտ զիրար արդարացնել ջանալով :

Ահա մէկ հատիկ քար՝ ծուռ և սխալ մտաց դատաստանը ընկերութեան մը մէջէն վերցնելու : Այլ եթէ ամէն մարդիկ այսպիսի դատաստանով ուրիշ մարդկանց վրայ մտածեն , այն ատեն տես թէ ինչ խաղաղութիւն և ինչ հանգրստութիւն կը թագաւորէ ընկերութեց մէջ . դժուարութիւնը կը մնայ զայս սովորութիւնը՝ ի գործ դնելուն վրայ :

Այս հնարքն ալ հիմա շատերուն անկարելի պիտի երևայ՝ ըսելով , թէ ուրիշ օտար և ինձ հակառակ եղող մարդուն անձը , բնութիւնը , ըրած գործքերը ինչպէս կ'ըլլայ իմ վրաս սեպել . չկրնալով այս բանիս խելք հասցնել՝ որ իրենք անոնց տեղը եղած ըլլային , անոնց բնութիւնները , սովորութիւնները ունեցած ըլլային , գուցէ անոնց ըրածէն ալ , որ հիմա իրենց գէշ կ'երևայ , իրենք աւելի գէշ կ'ընենին :

Իայց մենք այսչափս հասկըցնելէն ետեւ՝ թողունք որ քիչ մըն ալ ամէն մարդինք իրեն խորհրդածէ , ու իր մտաց դատաստանը կարգի դնէ : Այլ թէ ամէն կարգացողներն և լսողները հասկընան , ես կարծեմ որ շատերը կը հասկընան . և այն շատերուն մէջ կը գտնուին այնպիսիներ ալ , որ այս տեսակ դատաստանին օգտակարութիւնը քանչալով՝ թէ՛ իրենց անձին համար , և թէ՛ ընկերութեան համար , և բնութեամբ ալ բարեւեր ըլլալով՝ կը ջանան ի գործ դնելու : Այս ալ մեծ օգուտ մըն է ընկերութեան , որ շիտակ դատաստանով մը՝ ընկերութեան մէջ ծուռ դա-

տաստան ընողներէն պատճառած չարեացը առջևը առնեն :

Սիայն մէկ բան մը կայ որ աւելի վախ և ցաւ կը պատճառէ բարեսիրաց սրտին՝ այս շիտակ դատաստան ընելու ճամբան ամէնքը չհասկընալնուն համար : Արովհետեւ հիմա դիւրացեր է մարդկանց իրենց մտաց դատաստանը հրապարակելու, և ամէն տգէտներու ալ հաղորդելու ճամբան տպագրութե միջոցաւ, անոր համար կրնայ պատահիլ, որ թէպէտ քիչ անձինք ալ մնացած ըլլան շիտակ դատաստան ընել չգիտցողներ, այն քիչէն ոմանք տգիտութեամբ իրենց մտաց ծուռ դատաստանը շիտակի տեղ հրատարակեն . և այնպէս շատ մարդիկ չգիտնալով ան գրողներուն ծուռ դատաստանի տէր ըլլալին, հաւտալով կարդան և սխալելով խռովին . և անոնք ալ իրարու պատմելով կարգացածին, բոլոր ընկերութիւնը տակնուվրայ ընեն : Միայն այսպիսով ինչ մեծամեծ չարիքներ չկրնայ լարուպա այս դարուս մէջ . որչափ մահեր հոգւոյ և մարմնոյ չպատահեցան ինչուան այսօր :

Միայնսի մեծ չարեաց ալ առջևը առնելու ջանացեր են քանի մը տէրութիւններ . և հիմա գրեթէ ամէնքը մէկ խօսքով՝ այս չարեացս առջևը առնելու կը հոգան՝ սահմանելով որ իրենց տէրութեան քաղքներուն մէջ ինչ որ կը տպուի՝ տէրութիւնը չքննած, հրատարակելու հրաման չտրուի և յանցաւորը պատժուի : Միայնսպէսով շատ փնասակարութիւններ սկսան դադրիլ : Իսկ մեր ազգը . . . այլ չեմ ուզեր երկնցընել այս նիւթիս վրայօք . թող ազգին մեծերն ալ իրենց պարտքը մտածեն . որոնք որ ազգին աղէկութիւնը չըսեմ մեզմէ աւելի, այլ մեզի պէս կ'ուզեն :

Ինչուան հիմա խօսածնիս առանձին մարդկան մտաց դատաստանին վրայ էր, որուն մէջն են իմաստուններն ալ տգէտներն ալ, ամէն տեսակ մարդիկ : Հիմա տեսնենք դատաստան ընելու իշխանութիւն ունեցողները . կ'երևայ որ անոնց սխալմունքը քիչ պիտի ըլլան, ու

րովհետեւ ըրած դատաստանին ուրիշի գործոցը իրենց անձանց հետ բաղդատութիւն չէ, այլ երկու օտար մարդկանց իրարու դէմ ըրած ծուռ դատաստանը շտկել է պաշտօնին : Իսկ որչափ որ դիւրին կ'երևայ անոնց ըրած դատաստանը՝ իրենց անձանց վերաբերեալ չըլլալով, այնչափ աւելի դժուար ըլլալը գործքով կը տեսնուի : Թէպէտ խորունկ մտածելով ալ կ'իմացուի՝ որ առանձին մարդկանց դատաստանէն հաղար անգամ աւելի դժուար է այս իշխանութե դատաստանը . և դժուարութեան մէկ մեծ մասն ալ այս է՝ որ առանձին մարդկանց պէս դատաստան ընելէն փախչելով ազատիլ չըլլար, այլ ի պաշտօնէ ստիպուած են ընելու :

Հիմա մտածէ ուրեմն, ով սիրելի ընթերցող . այն մարդն որ իր առանձին մտաց դատաստանին մէջ սխալելու հետ է, ինչպէս որ տեսանք չսխալելու անհնարին դժուարութիւնները, որուն կանոններուն շատերուն խելքն ալ չհասնիր՝ երկայն բարակ պատճառներով ալ հասկըցընելէն ետքը . հապա մէկն որ այն կանոնները չէ թէ միայն չկրնալով պահել, այլ և չգիտնալով՝ եթէ ծուռ դատաստան ընելու հետ է, երբ սկսի օտար անձանց մէջ խաղաղութիւն ձգելու համար, անոնց մէջերնին ունեցած դատաստանը քննել ու շիտակն որոշել, ինչ մեծ դժուարութեան մէջ ընկած կ'ըլլայ այն մարդը :

Ինչեք թէ երկու մարդիկ իրենց առանձին դատաստանին մէջ սխալող իշխանի մը առջև ելան՝ որ իրենց դատաստանը տեսնէ . յայտնի է թէ այն երկուքը իրարու նման չեն . տեսքերնին, խօսքերնին, քաղաքավարութիւնին, շարժմունքնին, նայուածքնին, մէկ խօսքով ամէն բաներնին : Եւ շատ անգամ ալ կը հանդիպի՝ որ անոնց մէկը իրեն ծանօթ է, կամ իրեն ծանօթ մարդուն ազգական կամ բարեկամ է . ուստի բնականաբար այն երկու մարդիկը առջևը տեսածին պէս, իր բնական յօժարամտութենէն բռնադատուած, սխալ դատաստան մը կ'ընէ անոնց վրայ իր

մտայր մէջ . և այն ծուռ դատաստանը կ'ըլլայ հիմն իրեն իշխանութեամբ ընելու դատաստանին , և այնպէս ուզէ չուզէ շիտակ դատաստան չկրնար ընել : Ինքը հազար քննութիւններ ընէ , դարձեալ իր յօժարամտութիւնը ծանրըցած կողմը արդար կը տեսնէ . ահա այս է պատճառը որ այնչափ անիրաւ դատաստաններ կ'ըլլան աշխարհիս մէջ ամէն տեղ : Եւ ասոր համար է՝ որ դատաստանի ելլող մարդիկ տեսակ տեսակ հնարքներ կը մտածեն իրենց կողմը արդար ելնցընելու համար . որոնցմով խիստ շատ անգամ կը յաջողին : Եւ աջին խիստ անիրաւ և բոլորովին խաբող ճամբան է դատաւորին ընծայ տալը , անոր յօժարամտութիւնը իրենց կողմը ձգելու համար : Եւ այս ընծային զօրութիւնը խելքէ դուրս սաստիկ է . այնպէս որ՝ որչափ ալ արդար ըլլայ դատաւորը , իր կամայցը դէմ ընծայն զինքը կը սխալցնէ , ճար չկայ : Եւ որ համար Եւրոպայի ամէն տէրութեանց մէջ դատաւորին ընծայ առնելը խիստ մեծ յանցանք սեպուած է , և մէկէն կ'իյնայ իշխանութեանէն : Եւ ասն զի ընծայ տուողէն , մարդուս անձնասիրութիւնը գգուելովներքին զաղտուկ երախտապարտութեան զգածմունք մը կ'ունենայ , որ ալ չկրնար այն ընծայ տուողին վրայ ճշդութեւն քննութիւն ընելու . իբրեւ թէ սրտին մէջէն կ'ըսէ ինք իրեն , նա իմ բարիքս կ'ուզէ , ընծայով առջևս կ'ելլէ , ես ինչպէս անոր չարիքն ուզեմ . եթէ նա չար մարդ ըլլար , ինձ ալ բարիք ընել պիտի չուզէր : Եւ զաղտուկ զգածմունքը մտաց վրայ այնպէս կ'իշխէ , որ անկարելի է անոր դէմն առնել : Եւ որ համար շատ անգամ պատահեր է , և սովորական գործ է արդար դատաստան ընել ուղող դատաւորներուն , որ երբ մէկը ընծայ տալ կ'ուզէ՝ կը մերժեն , չեն առներ . և եթէ խոստմունք ալ ընէ՝ չեն ընդունիր . և մանաւանդ այն ընծայ տալու յօժարութիւնը՝ անոնց անիրաւութեան նշան մը կը համարին :

Դատաստանը իրենց կողմը ձգելու երկրորդ հնարքն է փնտուել մէկ անձ մը

դատաւորին բարեկամ , ու անոր ձեռքով դատաւորին առանձին հասկըցնել իրենց իրաւունքը : Եւ սովորական է ամէն դատաստաններու մէջ . և այս է յայտնի նշան մարդուս մտաց բնական սխալական ըլլալուն , որուն ուրիշ դրման չեն կրցած գտնել մարդիկ , բայց եթէ այս որ դատաւորին հակումը բարեկամի ձեռքով իրենց կողմը ձգեն : Եւ թէպէտ այս ալ դարձեալ շատ անիրաւ դատաստաններու պատճառ է , բայց շատ դիպուածներու մէջ եթէ զայս զգուշութիւնը չբանեցնեն՝ արդարութիւնը իրենց կողմը ունեցողները , կը կորսնցընեն իրենց դատաստանը . անոր համար ստիպուած են այսպիսի հնարքի ձեռք զարնելու :

Եւ այսպիսի մարդկային տկարութեան առաջ եկած չարիքը մտածելով Եւրոպիոյ կըթեալ ազգերը՝ իրենց տէրութեան մէջ իրեք այլ և այլ ատեաններ սահմաններ են . ստորին , միջին , և վերին . որ և իցէ դատաստան նախ ստորին ատենին կը ներկայանայ , որուն ուրոյմանը եթէ չուզէ հնազանդիլ դատողներուն մէկ կողմը՝ անիրաւ սեպելով , իշխանութիւն ունի բողոքելու երկրորդ միջին ատենին . և եթէ նա ալ նորէն դատաստանը քննելէն ետեւ , ստորին ատենին որոշածն հաստատէ , ալ անկէ ետեւ պէտք է հնազանդիլ որոշմանը . ուրովհետեւ դժուար կրնայ հանդիպիլ որ երկու ատեաններն ալ նոյն սխալ մտաց դատաստանին հետեւին : Եւ եթէ երկրորդ ատենը ստորին ատենին որոշմանը ներհակ սահմանն է . այն ժամանակը մէկալ կողմիները նորէն կրնան երրորդ վերին ատենին բողոքել . և անոր որոշումը անբողոքելի է : Եւ ահա այս ճամբով խիստ քիչ կը պատահի՝ որ վերջին որոշումը սխալ ըլլայ . որովհետեւ բնական է՝ որ այդպէս ուրիշ բողոքելու ատեաններ գտնուելով , առաջին ստորին ատենը կը զգուշանայ ծուռ որոշմունք ընելէն . վասն զի զիտէ որ եթէ յանկարծ անիրաւ որոշումն ընէ , զրկուած կողմը իր արդարութեան վստահանալով կը բողոքէ միջին ատենին . ուստի կը

ջանայ արդար դատաստան ընելու, որ եթէ մէկալ կողմը բողոք ալ ընէ, միջին ատեանը քննելով իմանայ՝ թէ ստորին ատեանը արդարութեամբ քննած է. որ չըլլայ թէ իր որոշմունքը սխալ գտնելով ամօթով իյնայ իբրեւ կողմ բռնող, կամ տկարամիտ : Երայէս ալ միջին ատեանը մէկ կողմանէ յանձնասիրութեանէ բերուած կը ջանայ՝ որ եթէ սխալ կայ ստորին ատենին մէջ՝ ինքը շտկէ. մէկալ կողմանէ ալ կը զգուշանայ որ չըլլայ թէ արդարութենէն խոտորի, ու վերին ատենին առջին ալ ինքը ամօթով մնայ, ստորին ատենին արդար որոշմանը դէմ ըրած գտնուելով. ահա մէկ հատիկ հնարք արդար դատաստան ընելու : Եւ այս ատեանները բաղկացնող անձինքը այլ և այլ վիճակի մարդկանց մէջ կը բաղկանան. ստորին ատեանը ստորին աստիճանի մարդիկ. միջինը միջին աստիճանի, և վերինը ազգին ազնուականներէն կը բաղկանան. որպէս զի չըլլայ թէ իրարու բարեկամ գտնուելով, մէկ ատեանին ծուռ դատաստանին՝ մէկալ ատեանը աչք զոցէ : Եւ մանաւանդ թէ այլ և այլ ատեանները տէրութեան իւրաքանչիւր գաւառին այլ և այլ քաղաքներուն մէջ կը հաստատեն, որպէս զի իրարու ճանչուոր ալ չըլլան : Եւ միայն վերին ատեանը բոլոր տէրութեան մէջ մէկ հատ կ'ըլլայ, և այն մայրաքաղաքին մէջ, և է այն ամէն գաւառներուն ստորին և միջին ատեաններուն գլուխ : Եւ այդ ուր էր թէ մարդիկ առանձին բնութեամբ սխալ դատաստան ընող ըլլալին ճանչնային, ու անոր վտանգներէն զգուշանալ սովորէին, ու կարօտ չըլլային այսպիսի հնարքներու :

Այս երրորդ հնարք մըն ալ դատաստանը իր կողմը ձգելու, որով ամէն ատեաններն ալ կրնան խաբուիլ. և է այս դատաւորներուն գութը շարժելը անձնական ձիրքերով, խեղճութիւն ձեւացնելով, լեզու թափելով, տեսքով, սիրտ քաշող կերպերով. անձնական մտաց դատաստանին սխալմունքը չգիտցող դատաւոր մը՝ որչափ ալ բարեսիրտ և արդար ըլլայ, անկարելի է որ չխաբուի

այս կերպերէն : Եւ ձեւացմունքներն են մարդու դատաստանը՝ Եւսուծոյ դատաստանէն տարբերցնողը : Եւ յանասիրութեանէն ետեւ զօրաւոր իշխեցող մարդու սրտին վրայ այս կեղծաւորական ձեւացմունքներն են, որն որ անկարգ մարդկանց սովորական գործքն է : Եւ յաւի որ կեղծաւորել չգիտցողը՝ չար մարդ չկրնար ըլլալ. կեղծաւորել չգիտցողը կրնայ սխալիլ, չար օրինակներէ աւրուիլ, բայց կրնայ ալ դիւրաւ ճամբայ գալ երբոր խրատ տուող ունենայ : Եւ այդ կեղծաւորել սովորած մարդը գրեթէ անկարելի է որ անկարգութենէն ետ կենայ : Եւ կերուէ ժանտախտ է կեղծաւոր մարդը, թունաւոր արձան մըն է՝ որուն որ երեւայ կը թունաւորէ կը սպաննէ. ընկերութեան քակտիչ, բարեկամները իրարու թշնամացնող, բարի մարդիկը չարացնող. մէկ խօսքով՝ սատանին բոլոր իր հնարքներովն ընել չկրցածը կեղծաւորը մէկ երեւալովը և մէկ խօսքով կ'ընէ և կը լմնցնէ : Եւ իմաստուն, արդար դատաւորները, որոնք ոչ երբեք յանձն կ'առնէին պզտի անիրաւութիւն մը ընելու իրենց դատաստանին մէջ, կեղծաւորներու ձեռքով խաբուած մեծաւոր անիրաւութեց պաշտպան կ'երևան :

Եւ մարդու արտաքին երևութիւն կեղծաւորական խաբէութիւնները հասկընալով հին ժամանակը հեթանոսաց իմաստունները, Յունաստան Եւրիպայի գին ատեանը կանոն սահմանեց որ դատաստանի ատեանը գետնափոր նկուղի մէջ ըլլուի մութ տեղ. և յանցաւորին երեսն ալ գոց ըլլայ դատաւորներուն առջևն ելած ատենը, որպէս զի դատաւորաց միտքը չպաշարուի յանցաւորին կեղծեալ հնարքներէն, և գութերնին չշարժի, որ կարենան արդարութեամբ դատել : Եւստի այս կեղծաւորական երևութիւն դէմալ այս հնարքը կրնայ բանեցուիլ՝ որ դատաստանի եկող անձինք իրենք անձամբ չերևան դատաւորներուն այլ ուրիշի ձեռքով յայտնեն իրենց իրաւունքը : Եւ այդ ամենէն զօրաւոր դէպք դատաւորաց իրենց մտաց սխալական ըլլալը ճանչնալն է, և այս մտաց դա-

տաստանին սխալմունքը շտկելու կանոնները գործածելու ջանալը: Բայց աս բանս ալ իրջափ դժուար, չըսեմ թէ ան հնարին բան է. եթէ այսպէս դժուար չըլլար, անիրաւ մարդիկ և անիրաւութիւնը գլխովին կը հալածուէին ամէն աշխարհէս. և ոչ ոք յանձն կ'առնէր անիրաւութեան ետեւէ ըլլալ. որովհետեւ կը գիտնար թէ անանկով ուրիշի վնաս մը ընել չկարենալէն զատ, ինքն ալ վերջապէս պիտի հալածուի ու դատապարտուի ամենէն. և այնպէսով խաղաղութիւնը կը տիրէր աշխարհիս վրայ:

Աստի վերջընենք խօսքերնուս յայտնելով զայս անատելի ճշմարտութիւնը՝ թէ ազգի մը, ընկերութեան մը և գերդաստանի մը մէջ պատահած ամէն չարեաց, խռովութեանց, շփոթութեանց և աշխարհիս տակն ու վրայ ըլլալուն սկզբնական պատճառն է՝ մարդկային մտաց ծուռ դատաստանի տէր ըլլալը, մարդուս դատաստանին լստուծոյ դատաստանէն տարբեր ըլլալը. որուն բոլորովին շտկուիլը մարդկային կարողութիւն դուրս, լստուծոյ միայն հնարաւոր է:

Հ. Գ. Մ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Քերթողական մահ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ մարդու մը համար իրաւամբ ըսուեր է, թէ միայնութիւն չկայ, ամէն բան իրեն համար լեզու ունին, ամէն բան կը խօսին ու կը լսեն: Բնարը որ ասոնց շունչ ու լեզու կուտայ՝ իրեն մէկ հատիկ ընկերն է. ամէն առթի մէջ անբաժան. ուրախութեանցը խնդակից ու տրտմութեանցը սփոփանք: Լ'ու բանաստեղծի մը վարքը. կը տեսնես որ քաշած վշտերուն ու թաղծութեանցը մէջն ալ՝ բոլորովին անմխիթար մնացած չէ, ու կենացը դառնութիւնները կը քաղցրացնէ: Բանաստեղծներուն վերջին շունչն ալ բանաստեղծութիւնն եղած է. մահը չըլծանցը վրայ նստած ատենն ալ՝ դեռ քերթողական տողերով կը թրթռայ: Բսածիս ստուգութեանը վրայ գրեզ համոզելու համար՝ քանի մը օրինակներ բերեմ հին ու նոր պատմիչներու մէջ հանդիպած, ոմանց խօսքերն ալ դնելով:

Լճրիանոս կայսրը (ծն. 76 մ. 117) մեռնելու ատեն իր հոգւոյն հետ փառաւոր դիմառնութիւն մը ըրաւ, որուն Փոփ անգղիացի բանաստեղծը այնչափ հաւնած էր՝ որ բերան սորվեր էր, ու աղուոր թարգմանութիւն մ'ալ ըրաւ:

Լուկանոս լատին քերթողը (38-65)՝ Լեթոնի հրամանաւ երակները ծակած՝ արիւնը վազելու ատեն, մեռնելու մօտ իր Փարսաղէան դիւցազներգութենէն յարմար եկած կտոր մը կ'արտասանէր, որուն մէջ կարծես թէ իր այս ողորմելի մահը գուշակելով գրեր էր:

Լոյնպիսի մահ մը ունեցաւ նաև Պետրոնիոս բդեաշխ քերթողը՝ նոյն անգութ բռնաւորին հրամանաւը:

Փաթրի գաղղիացին մահուան դուռը հասած՝ այլաբանական տեսիլ մը շարադրեց: Տէ-Պարոյ (1602-1673) երկար ատեն քնարը անաստուածութեան նուիրելէն վերջը, մահուան անկողնին վրայ՝ ուր ճշմարտութիւնը բացայայտ կ'երևայ մարդուս, այս սքանչելի զղջական նուագը շինեց:

Ուղիղ են, Տէր, և ճշմարիտ են դատաստանք քո Աստուած.

Այլ դու քաւիչ գոլ ակորժես քան դատաւոր մահացուաց.

Սակոյն և դեռն անօրինիս այնքան շեղեալ բարդ 'ի բարդ՝

Զի ինձ ներել արդարութեամբ՝ քու մ'բարութեանդ ոչ է մարթ: